

maandag, 8 april

WIM HOUTMAN nd.nl/muziek BEELD ND

Bach redde Luthers liederen met nieuw jasje

Mensen die geen oude kerkliederen meer willen zingen, en anderen die ze juist willen behouden. Klinkt bekend? Bach zat drie eeuwen geleden ook midden in die discussie. Voor hem was het een inspiratie.

► AMSTERDAM

Op het podium in het Luther Museum in Amsterdam staan vanavond twee vrouwen: een theologe en een zangeres. In een 'muzikale lezing' brengen ze het jaar 1724 tot leven, met Bach en Luther als sleutelfiguren. Want het is dit jaar een dubbel jubileumjaar.

De eerste protestantse liedbundels zijn vijfhonderd jaar oud. In 1524 had Luther zo'n beetje uitgedokterd hoe je – na de breuk met de Rooms-Katholieke Kerk – de kerkdienst kon vormgeven. Daarvoor waren psalmen en andere liederen nodig, die de gemeente in haar eigen taal kon meezingen. Luther schreef zelf zulke liederen en anderen deden mee. Tweehonderd jaar later was er veel discussie in de kerk, of die oude liederen hun tijd niet hadden gehad.

Lydia Vroegindeweyj promoveerde in 2020 op 'troost bij Luther en Bach': 'Deze avond is mijn proefschrift in cadeauverpakking.'

'Het was net zoals nu', zegt theologe Lydia Vroegindeweyj. 'Sommige woorden begrepen veel mensen niet meer. Ze vonden het maar moeilijke, poëtische taal; dat kwam ook door de rijm dwang. En in die tijd, begin achttiende eeuw, kwam het piëtisme op – een andere vorm van vroomheid, met veel nadruk op gebed en innerlijke beleving. Die gelovigen hadden hun eigen liederen, die ze graag in de kerkelijke bundels wilden hebben.'

Maar daartegen kwam een hele groep lutherse theologen in het geweer. Ze vormden een kring van *Liederfreunde*, vrienden van Luthers liederen. 'Die geven troost, vonden zij. Daar kun je als gelovige niet zonder; ze gaan een heel leven met je mee. Als ze niet meer begrepen worden, moet je ze niet wegdoen, maar uitleggen.' Samen met pianiste en zangeres Paula Bär-Giese brengt ze die discussie

op de planken. Bach vond namelijk een vorm om die oude Lutherliederen te behouden en toegankelijk te maken.

In het seizoen 1724-25 componeerde Bach een reeks van veertig 'koraalcantates', voor de kerkdiensten op zondag. Die sluiten niet aan bij de bijbeltekst waar de preek over ging, maar zijn helemaal opgehangen aan een kerklied.

Ze beginnen met het eerste couplet, in een uitgewerkt koordeel. Daarna wordt in aria's en recitatieven de rest van het lied opnieuw verwoord en uitgelegd. Tot slot volgt het laatste couplet in een eenvoudige, meestal vierstemmige zetting. Dat is als het ware de 'conclusie' – de troost – die thuis in het hoofd van de kerkganger blijft nazingen.

Dat Bach bij de *Liederfreunde* betrokken was, ontdekte Vroegindeweyj. Een theoloog uit die kring, Johann Martin Schamelius, stelde in 1724-25 een tweedelig compendium bij de Lutherliederen samen. Bij elk lied gaf hij, per strofe, uitleg over de betekenis. Zijn teksten zijn – soms letterlijk – te herkennen in Bachs koraalcantates. En toen Schamelius in 1742 overleed, verscheen er een 'treurdicht', waarin – jawel – ook Bach wordt ge-

noemd in een hele rij van *Liederfreunde*.

Wie weet zijn er ook vandaag creatieve manieren te bedenken om mooie, 'oude' liederen van de vergetelheid te redden. Want heeft de inzet van Bach en de anderen geholpen?

'We zingen Luthers liederen vandaag nog steeds, dus ja', zegt Vroegindeweyj. Zonder Luther geen Bach, wordt vaak gezegd: met zijn visie op muziek schiep Luther een ruimte waarin Bach kon componeren. 'Maar het omgekeerde geldt ook', vindt zij. Dankzij Bach zijn de liederen van Luther bewaard en geliefd gebleven. En ze worden – in het Nederlands in elk geval – hertaald. Een bekend gezang, 'Wie maar de goede God laat zorgen', staat in het nieuwe *Liedboek* uit 2013 als 'Wie zich door God alleen laat leiden'. 'De inhoud blijft overeind en zo wordt een lied weer begrijpelijker in taal van vandaag.' In de lezing – of voorstelling – speelt Vroegindeweyj vandaag mevrouw Schamelius, die de drukproeven voor haar man controleert. Paula Bär-Giese, als Bachs vrouw Anna Magdalena, zingt teksten die ze daar vinden. Bij het zingen van de koralen wordt ook het publiek betrokken. <

